

CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND PREFECTURA COLEGIILOR DIN DACIA ROMANĂ

Atalia Ștefănescu-Onițiu

Cuvinte cheie: *collegium, praefectus fabri, elită provincială, populație, viața municipală*
Key words: *collegium, praefectus fabri, provincial elite, population, municipal life*

Abstract: *After a short comparison with the situation of the praefecti collegii in Pannonia, the author presumes that in Roman Dacia, during the III century AD, the praefectus collegii fabrum from Ulpia Traiana Sarmizegetusa represented all the other collegia from the province, as a strategic centralization of the economical authority in what concerned the professional associations.*

Într-un studiu relativ recent cu privire la populația din Dacia romană implicată în activități economice¹ abordam și problematica, deloc inedită², a colegiilor profesionale. Fără a relua întreaga analiză ne vom opri doar asupra câtorva aspecte referitoare la indivizii aflați la conducerea acestor asociații profesionale, mai cu seamă asupra prefectilor.

După cum subliniam și în studiul amintit, în fruntea colegiului se aflau, în mod obișnuit, magistrați aleși din rândul membrilor colegiului pe o perioadă de 5 ani (*quinquennales*). Uneori, în locul acestora erau numiți prefecti din afara colegiului, din rândul elitei provinciale, fie de către împărat, fie de către magistrații municipali³. Asupra acestora ne vom apleca în cele ce urmează.

În provincia Dacia sunt atestați epigrafic exclusiv prefecti ai colegiului fabricilor de la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. M. Opellius Adiutor⁴, proprietarul unei cărămidării de la *Ampelum*⁵, a ocupat pe rând pozițiile de *quaestor*, *aedil* și *Ivir iure dicundo*. Importanța personajului reiese, așa cum constatam anterior⁶, și din faptul că inscripția care îl menționează a fost amplasată în for, în urma deciziei ordinului decurionilor, din bani publici (conform expresiei *aere conlato*).

Prefect a fost și C. Valerius Surus, decurion al Coloniei Sarmizegetusa Metropolis⁷, fost edil și duumvir. Ca și în cazul inscripției de mai sus, și aceasta a fost amplasată în for,

¹ Ștefănescu-Onițiu 2008, p. 389-409.

² Ardevan 1998; Benea 1995; Bounegru 1995; Pribac, Pribac 2004; Pribac 2005; Crînguș 2004; Crînguș 2006.

³ Apud DA, sv. "faba".

⁴ Cunoscut și din inscripțiile IDR III/2, 117, 350 (inscripția îl atestă ca *Ivir Coloniae Daciae*, alături de P. Celsenius Constans, decurio coloniae Dalmatiae Cl. Aequo, ceea ce sugerează originea sa dalmatină); I. Piso reinterpretează această inscripție considerând că mai corect ar fi ca acesta să fi fost *decurio coloniae* înainte de duumvirat, și nu cvestor și edil (Piso 2004, p. 216).

⁵ IDR III/3, 317; IDR III/3, 377 (ștampila tegulară M O AD).

⁶ Ștefănescu-Onițiu 2008, p. 400.

⁷ prin urmare domnia lui Severus Alexander oferă o datare *post quem* (IDR III/2, 124).

loco dato decreto decurionum. Eram de părere⁸ că poziționarea inscripției și expresia LDDD indică faptul că numirea celor doi cetățeni înstăriți, notabili ai orașului, înscrși în tribul Papiria, în funcția de prefect al colegiului fabrilor s-a făcut de către conducerea orașului. Relația dintre consiliul orășenesc și colegiul fabrilor reiese și din inscripția pusă de Aurelius Ingenuus, decurion al coloniei, pentru Geniul colegiului fabrilor⁹.

Este posibil ca de aceeași onoare să fi beneficiat și Sextus Valerius Fronto, care a deținut calitatea de decurion, edil, duumvir și flamen. Din păcate ultimele litere ale epitafului prefectului, decedat la vârsta de 36 ani, nu se mai păstrează¹⁰.

C. Valerius Valentinus (decurion al Coloniei Sarmizegetusa Metropolis, *aedilicius, Iivir, quinquennal*) a fost nu doar prefect al colegiului, dar și patron al acestuia¹¹. Extrem de interesant este faptul că dedicația aparține prietenilor acestuia, Aurelius Theophilus și Castor, decurioni ai Municipiului *Porolissum*.

În analiza noastră anterioară¹² constatam că, cu singura excepție a inscripției funerare deteriorate, toate celelalte, onorifice, prezintă o situație similară. Au fost amplasate în locații stabilite prin decizia consiliului orășenesc, iar prefectii în onoarea cărora au fost puse au fost cu toții înainte de aceasta edili și duumviri (reprezentanți de seamă ai elitei orășenești), ulterior putând accede la un sacerdoțiu.

După cum observa și R. Ardevan, nici unul dintre prefecti nu face parte din rândul ordinului ecvestru; sunt persoane de vază și posibil dețineau această funcție *sine collega*¹³. Foarte probabil prefectul era impus colegiului de către stat, mai cu seamă în cazul colegiului fabrilor, puternic implicat în viața municipală și în serviciul statului, ceea ce impunea un control mai riguros din partea puterii¹⁴.

Într-o încercare de a ne clarifica asupra statutului social al acestor prefecti la nivelul provinciei Dacia, am urmărit situația din cele două Panonii. În studiul nostru anterior¹⁵ făceam o comparație cu îndepărtata geografic, dar și cronologic, provincie Lusitania¹⁶ și observam că situația din cele două provincii este similară. Nici în Lusitania nu avem de-a face cu cavaleri. Toți prefectii au fost mai înainte de Iiviri, iar ulterior vor obține o funcție sacerdotală (eventual flaminatul) – în Dacia doar Sextus Valerius Fronto a fost și *flamen*. Marta Gonzalez Herrero presupune că prefectura era un semn al statusului social, un merit și o onoare pentru elitele locale, care obțineau această funcție înainte sau după o magistratură sau sacerdoțiu. Autoarea presupune de asemenea că aceștia au exercitat prefectura alături de un magistrat cu *imperium*, folosind influența acestora ca pe o oportunitate de emancipare¹⁷. Ceea ce însă neglijăm în comparația noastră era faptul că prefectii din Lusitania nu sunt *praefecti collegii fabrum, ci praefecti fabrum*¹⁸, cu alte cuvinte este vorba despre persoane cu un statut social complet diferit. Deși există similarități, comparația nu este corectă.

În Pannonia Superior sunt cunoscuți în secolul II – prima jumătate a secolului III p.Chr. mai mulți prefecti, în diverse localități ale provinciei. Astfel, în *Colonia Claudia Savaria*, sediu al cultului imperial și al *concilium provinciae*, inscripțiile îl menționează pe C. Iulius Maximus, a cărui carieră a înregistrat funcțiile de *decurio coloniae, aedilicius,*

⁸ Ștefănescu-Onițiu 2008, p. 401.

⁹ IDR III/2, 214.

¹⁰ IDR III/2, 455.

¹¹ IDR III/2, 126.

¹² Ștefănescu-Onițiu 2008, p. 401.

¹³ Ardevan 1998, p. 301.

¹⁴ DA, sv "faba".

¹⁵ Ștefănescu-Onițiu 2008, p. 401.

¹⁶ Prefecții originari din Lusitania nu depășesc dinastia iulio-claudică, în timp ce în Dacia discutăm despre indivizi care au trăit și activat în secolul III p.Chr.

¹⁷ Gonzalez Herrero 2004, p. 377-379.

¹⁸ Este vorba despre *praefectus fabrum* care activa pe lângă armată (vezi pentru aceasta și DA, sv "faba").

*praefectus collegii fabrum et centonariorum*¹⁹. Printre cei mai de văză prefecti din provincie însă se numără L. Octavius Faustinianus, la rândul său prefect al celor două colegii, *quaestorius, aedilicius, Iivir iure dicundo, Iivir quinquennalis, decurio, flamen*, decurion la *Carnuntum*; ulterior devine cavaler, are o carieră militară și ajunge *sacerdos Arae Augustorum Provinciae Pannoniae Superioris*²⁰. G. Marcius Marcianus, amintit la *Vindobona*²¹, a fost decurion al municipiului, cvestor, edil, *Iivir iure dicundo*, în timp ce C. Ingenius Rufinianus decurion, *quaestor rei publicae* și *praefectus collegii centonariorum* la *Siscia*²². Condiția cea mai modestă a avut-o Q. Ulpius Felix²³, care înainte de prefectura colegiului centonarilor a fost augustal al municipiului *Brigetio*.

În Pannonia Inferior se cunosc prefecti doar la *Aquincum* și *Mursa*. Astfel, la *Aquincum*, pe un fragment de monument votiv apare cariera unui individ care a fost decurion al municipiului, *Iivir iure dicundo* și prefect al colegiului fabrilor²⁴. C. Pompeius Faustus a deținut calitatea de decurion, edil, duumvir, prefect și patron al colegiului fabrilor²⁵, în timp ce C. Iulius Viatorinus a fost decurion, edil și prefect al colegiului centonarilor²⁶. Un singur prefect, al colegiului centonarilor, fost duumvir *designatus*, în persoana lui T. Flavius Martinus este cunoscut în *Colonia Aelia Mursa*²⁷.

După cum observa și H. Gallego Franco, colegiile din Pannonia erau strâns legate de viața municipală, prin locul ocupat de cei aflați la conducerea acestora în rândul aristocrației municipale²⁸. Același autor concluzionează în finalul studiului său că funcția de prefect de colegiu face parte din cariera decurionilor din Pannonia, indiferent dacă aceștia accedea sau nu în ordinul ecvestru. Majoritatea prefectilor erau indivizi cu o condiție socio-economică bună, date fiind actele de evergetism sau monumentele ridicate, precum și calitatea lor de proprietari de sclavi sau liberi. Statutul de prefect al unui colegiu era căutat cu ardoare de către elitele socio economice, existând o anumită coincidență între interesele economice ale acestora și cele ale colegiului. Această legătură dintre colegiile profesionale și magistraturile municipale a contribuit din plin la consolidarea autonomiei orașelor provinciale în fața autorității imperiale²⁹.

O parte din aceste concluzii sunt valabile și pentru provincia Dacia (relația cu viața municipală spre exemplu). Dacă poziția de prefect al colegiului făcea sau nu parte din *cursus honorum* al decurionilor însă nu putem afirma cu certitudine, întrucât numărul de atestări din Dacia este mult redus comparativ cu cele două Pannonii.

Ceea ce surprinde în Dacia este în primul rând faptul că, spre deosebire de provinciile învecinate unde sunt menționați epigrafic prefecti ai colegiului fabrilor sau centonarilor sau indivizi care au deținut prefectură comună a celor două colegii, aici apar doar prefecti ai colegiului fabrilor, și doar la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*.

Momentul cronologic când sunt cunoscuți acești prefecti este aproape în toate cazurile secolul III p.Chr., domnia lui Severus Alexander (222-235 p.Chr.) și obținerea de către *Ulpia Traiana* a epitetului *Metropolis* fiind *terminus post quem* pentru majoritatea inscripțiilor.

Un alt fapt asupra căruia dorim să atragem atenția este acela că unii dintre prefectii colegiului fabrilor cunoscuți în Dacia prezintă legături socio-economice cu celelalte orașe ale

¹⁹ AE 1965, 294.

²⁰ CIL III 4170; AE 1968, 0422.

²¹ CIL III 4557.

²² CIL III 10836.

²³ CIL III 10972.

²⁴ AE 1937, 202.

²⁵ CIL III 3438.

²⁶ AE 1934, 118.

²⁷ Gallego Franco 1997, p. 125.

²⁸ Gallego Franco 1997, p. 122.

²⁹ Gallego Franco 1997, p. 127-128.

provinciei (M. Opellius Adiutor are o cărămidărie la *Ampelum*, iar C. Valerius Valentinus prezintă relații de prietenie cu magistrați de la *Porolissum*).

În mod surprinzător, deși la *Apulum* existau două colegii ale fabricilor, nu se cunosc până în prezent prefecti atestați epigrafic. De asemenea, pentru nici un alt colegiu profesional din Dacia nu sunt atestați prefecti, ci doar pentru cel al fabricilor de la *Ulpia*.

Nu excludem astfel posibilitatea ca, cel puțin în secolul III p.Chr., la nivelul provinciei Dacia să ne aflăm în fața unei situații de excepție, care să vizeze concentrarea prefecturii colegiilor profesionale sub autoritatea unui singur individ, provenit din rândul elitei municipale de la *Ulpia Traiana*. Am arătat deja că pentru unii dintre aceștia numirea de către consiliul orășenesc este evidentă. Posibil avem de-a face, din rațiuni economice și strategice, cu o centralizare a colegiilor profesionale de la nivelul provinciei (că în spatele colegiului fabricilor se ascundea o organizație mai mare care îi reprezenta pe toți meșterii este o opinie de mult exprimată de către R. Ardevan³⁰), ceea ce ar explica, dincolo de proverbia „lacună în cercetare” absența altor prefecti ai vreunui colegiu din Dacia din mențiunile epigrafice. De ce această situație în secolul III nu putem în acest moment oferi o explicație.

BIBLIOGRAFIE

- Ardevan 1998 Ardevan R., *Viața municipală în Dacia Romană*, Timișoara
- Benea 1995 Benea, Doina, *Colegiul utricularilor din Dacia*, în AnB IV, p. 302-310
- Bounegru 1995 Bounegru, Oct., *Observations sur l'organisation et l'activité des associations de navigateurs de Dacie et de Mésie*, în *Studia Antiqua et Archaeologica* 12, p. 161-170
- Crînguș 2004 Crînguș Mariana, *Cu privire la activitatea lapidarilor din Dacia*, în ActaMP XXVI, p. 245-251
- Crînguș 2006 Crînguș Mariana, *On the activity of the lapidarii in Dacia*, în *Fontes historiae. Studia in honorem Demetrii Protase*, Ed. Accent, Bistrița-Cluj-Napoca, p. 367-370
- Gallego Franco 1997 Gallego F., H., *La prefectura de los collegia profesionales y el cursus municipal en las ciudades de Pannonia*, *Espacio, Tiempo y Forma, Serie II, Historia Antigua*, t.10, p. 121-128.
- Gonzalez Herrero 2004 Gonzalez Herrero, Marta, *Prosopografia de praefecti fabrum originarios de Lusitania*, în *Rev. Portuguesa de Arqueologia* 7, 1, p. 365-384.
- Piso 2004 Piso I., *Epigraphica (XVII)*, Acta MN, 39-40/1, p. 2002-2003, p. 201-218
- Pribac, Pribac 2004 Pribac, S, Pribac, Marinela, *Collegia din Dacia și semnificația lor ca elemente ale coeziunii sociale*, *Studia Historica et Archaeologica in Honorem Magistrae Doina Benea*, Ed. Eurostampa, Timișoara, p. 305-312
- Pribac 2006 Pribac, S., *Aspecte sociale ale vieții spirituale din Dacia romană. Cu privire specială asupra cultelor greco-romane*, Ed. Excelsior Art, Timișoara
- Ștefănescu-Onițiu 2008 Ștefănescu-Onițiu, Atalia, *Considerații socio-antropologice privind viața economică. Populația implicată în producția meșteșugărească*, în Doina Benea, Mariana Crînguș-Balaci, Simona Regep Vlascici, Atalia Ștefănescu-Onițiu, Călin Timoc, *Dacia în sistemul socio-economic roman. Cu privire la atelierele meșteșugărești locale*, BHAUT IX, Ed. Excelsior Art, Timișoara, p. 389-409.

³⁰ Ardevan 1998, p. 300.

- Verboven 2009   Verboven, K., *Magistrates, patrons and benefactors of collegia: status building and Romanisation in the Spanish, Gallic and German provinces*, în I.B. Antela-Bernárdez, T. Naco del Hoyo (eds.), *Transforming historical landscapes in the ancient empires (Proceedings of the first workshop Area of Research in Studies from Antiquity, Barcelona 2007)*, Oxford, p. 159-167.